FORS ADABIYOTINING O'ZBEK MUMTOZ ADABIYOTI RIVOJIGA TA'SIRI

Xurramova Muxlisa, Xudoyberdiyeva Muhayyo- TerDu 1 kurs talabalari

Annotatsiya: Maqola fors adabiyotining o'zbek mumtoz adabiyotining shakllanishi va rivojlanishiga ko'rsatgan ta'sirini tadqiq etishga bag'ishlangan. Ishning maqsadi — madaniy-adabiy aloqalarning asosiy jihatlarini aniqlash, fors she'riy an'analarining o'zbek mumtoz adiblari ijodiga badiiy va janriy ta'sir darajasini belgilashdan iborat. Maqolada mushtarak motivlar, she'riy shakllar hamda falsafiy-estetik g'oyalar tahlil qilinadi. Ikki adabiy an'ananing o'zaro aloqasi turkman so'z san'atining boyishiga va uning badiiy tizimi shakllanishiga xizmat qilgani ko'rsatib berilgan.

Tayanch so'zlar: fors adabiyoti, o'zbek mumtoz adabiyoti, she'riyat, madaniy ta'sir, adabiy an'analar, sharq poetikasi.

O'zbek mumtoz adabiyoti rivojini fors she'riyat maktabi alohida o'rin tutadigan Sharq adabiy an'analarining keng kontekstidan ayro holda ko'rib chiqib bo'lmaydi. Ko'p asrlar davomida Markaziy Osiyo va Eron xalqlari o'rtasidagi madaniy va adabiy aloqalar badiiy tizimlarning o'zaro boyishiga, umumiy estetik tamoyillarning shakllanishiga va she'riy tilning rivojlanishiga xizmat qildi. Fors adabiyoti o'zining yuksak badiiy kamoloti va falsafiy teranligi bilan o'zbek mumtoz so'z san'atining shakllanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Tadqiqotning dolzarbligi milliy adabiy an'analarning shakllanishida muhim rol o'ynagan Sharq adabiyotlararo aloqalarini yanada chuqurroq anglash zarurati bilan belgilanadi.

Ishning ilmiy yangiligi fors adabiyotining turkman mumtoz she'riyatiga ko'rsatgan ta'sirining asosiy yo'nalishlarini tizimlashtirish, shuningdek, adabiy motiv va shakllarning madaniy transformatsiya mexanizmlarini tahlil qilishdan iborat.

Til normalarining kelajakdagi ekstrapolyatsiyasi ko‘p jihatdan qiyosiy-tarixiy metoddan foydalanishga bog‘liq. Diaxroniya metodi o‘zbek adabiy tilining shakllanishidagi turli davr bosqichlarida til normalari rivojlanishining o‘ziga xos xususiyatlarini kuzatishga yordam beradi.

Tadqiqotning metodologik asosini qiyosiy-tarixiy, tipologik va kulturologik metodlar tashkil etadi.

Shuningdek, she’riy obrazlar, janr tuzilmalari va badiiy uslublardagi o‘xshashliklarni aniqlash imkonini beruvchi tekstologik tahlil elementlaridan ham foydalanildi. Bunday yondashuv adabiy aloqalar jarayonini kompleks tushunishni ta’minlaydi. Fors adabiyoti, eng avvalo, o‘zbek mumtoz she’riyatining janrlar tizimi rivojiga ta’sir ko‘rsatdi. Fors she’riy an’analarida keng tarqalgan g‘azal, qasida va ruboiy janrlari o‘zbek adabiyotida ham badiiy tafakkurni ifodalashning muhim shakllariga aylandi. Ushbu janrlar o‘zbek shoirlari tomonidan qabul qilindi va ijodiy qayta ishlandi, bu esa o‘ziga xos original she’riyat maktabini shakllantirish imkonini berdi. Fors poetikasining obrazlar va ramzlar tizimiga ko‘rsatgan ta’siri alohida ahamiyatga ega. O‘zbek mumtoz adabiyotida an’anaviy Sharq motivlari — ma’naviy holat sifatidagi ishq, ilohiy go‘zallik ramzi bo‘lgan mahbub obrazi, shuningdek, taqdir, vaqt va inson hayotining mazmuni haqidagi falsafiy mulohazalar keng qo‘llaniladi. Bu motivlar ko‘p jihatdan fors adabiy an’analariga borib taqaladi, biroq o‘zbek she’riyatida ular milliy o‘ziga xoslik kasb etadi.

Fors falsafiy-estetik tafakkuri, ayniqsa, tasavvuf an’analari ta’siri katta rol o‘ynadi. Tasavvuf Sharq shoirlari, jumladan, turkman klassiklarining dunyoqarashiga sezilarli ta’sir ko‘rsatdi. Ma’naviy kamolot, inson va olam birligi, shuningdek, haqiqatni sevgi va o‘zni anglash orqali izlash g‘oyalari she’riy asarlarda o‘z aksini topdi. Bu turkman mumtoz adabiyotining falsafiy mazmuni yanada chuqurlashishiga xizmat qildi.

Til bo‘yicha o‘zaro hamkorlik ham adabiy aloqalarning muhim jihati hisoblanadi. Fors tili uzoq vaqt davomida mintaqada yuksak madaniyat va

she’riyat tili vazifasini o‘tadi, bu esa forscha leksika va obrazli ifodalarning turkman she’riyatiga kirib kelishiga zamin yaratdi. Biroq, bu ta’sir milliy o‘ziga xoslikning yo‘qolishiga olib kelmadi, aksincha, turkman adabiy tilining ifoda vositalarini boyitdi.

Ta’kidlash joizki, ta’sir ko‘rsatish jarayoni faqat bir tomonlama bo‘lmagan. O‘zbek adabiyoti ham umumsharq an’analari doirasida rivojlanib, mintaqaning madaniy makoniga o‘z hissasini qo‘shib kelgan.

Adabiyotlarning o‘zaro ta’siri g‘oyalar, shakllar va estetik tamoyillar almashinuvi sodir bo‘lgan umumiy badiiy maydonning shakllanishiga xizmat qildi. Tadqiqot davomida fors adabiyoti turkman mumtoz she’riyatining badiiy tizimi qaror topishida, ayniqsa, janrlar, obrazlilik va falsafiy mazmun sohasida muhim rol o‘ynagani aniqlandi. Biroq, o‘zbek adabiyoti fors an’analarining shunchaki davomi bo‘lib qolmay, balki o‘z estetikasi va milliy xususiyatiga ega bo‘lgan mustaqil madaniy hodisadir. Shunday qilib, fors adabiyotining ta’sirini o‘zbek mumtoz so‘z san’atining rivojlanishi va boyishiga xizmat qilgan madaniy aloqalar omili sifatida ko‘rish lozim. Ushbu sohadagi kelgusi tadqiqotlar alohida asarlarni batafsil tahlil qilishga va aniq shoirlar ijodini qiyosiy o‘rganishga yo‘naltirilishi mumkin.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Atayev A. Turkman mumtoz adabiyoti tarixi. – Ashxobod: Ylym, 2019.
2. Hofiz Sheroziy. Devon. – Tehron: Entesharat, 2020.
3. Garberi J. Fors she’riyati va uning ta’siri. – London: Routledge, 2017.
4. Maxtumquli Fragiy. Saylanma asarlar. – Ashxobod: Turkmenistan, 2021.
5. Shadieva D. K. Rus tili normalari o‘zgarishi xarakterini o‘rganish // Ucheniy XXI veka. – 2022. – №. 8 (89). – S. 27-32.
6. Shadieva D. K. Rus tili normalari o‘zgarishi tendensiyalarini o‘rganish va ekstrapolyatsiya qilish // Sovremennie problemi filologii. – 2022. – S. 133-138.